
Imaginea Canadei și a Statelor Unite în presa românească din Transilvania în epoca dualismului austro-ungar

Minerva LOVIN

A cerceta imaginarul colectiv pentru a înțelege cum se formează, cum evoluează și cum se perpetuează, este un demers dificil, căci sondarea imaginarului unei societăți înseamnă sondarea adâncurilor conștiinței sale, pătrunderea misterelor sufletului colectiv. Mecanismele care contribuie la formarea imaginarului sunt complexe, greu de studiat și adesea rămân inexplicabile, putându-se emite doar ipoteze.

Imaginarul intră în sfera reprezentării, dar nu e vorba despre o simplă transpunere în imaginea mentală a realității trăite, ci o “traducere”, o transformare a acesteia. Conținutul imaginarului îl reprezintă experiența umană combinată cu reprezentări ale sensibilității, imaginației, dorințelor și instinctului¹. Imaginarul este comparat de F. Furet cu un “strat geologic” acoperit cu sedimente ulterioare care nu încetează să modeleze relieful și peisajul realității. Imaginația socială amplifică și deformează cu ușurință evenimentele, alterează complet faptele chiar dacă are ca punct de plecare realul. Imaginarul operează cu simboluri și modele, modelând realitatea.

Intermediarii culturali, preotul, școala, învățătorul, presa, etc. au un rol important în modelarea realului și în transmiterea imaginii unor categorii sociale. Ei pot influența transformarea societății, și cazul fenomenului migrator spre America de Nord este elocvent. Imaginea relatată de multitudinea mijloacelor propagandistice nu este niciodată fidelă și nu concordă cu realitatea. La început imaginea noului continent a fost dominată de libertatea de religie și detaliile exotice despre sălbăticia locului și a băștinașilor. Pentru că spațiul central și est european receptează mai târziu decât Europa de vestică și nordică informații despre noul continent, acestea vor fi mai realiste. Etapa exagerărilor de început este depășită. Detaliile exotice și povestirile despre pionierii și indienii din America sunt eclipsate de relatările referitoare la șansele de îmbogățire și pământul ieftin oferit de Canada. Puține cărți au fost publicate în Transilvania, în limba română despre America, și mai puține dintre ele au fost citite în lumea satelor. Cărțile unor scriitori maghiari din Transilvania care au scris despre America de Nord și despre călătoriile lor acolo, cum este cazul lui Bölöni Farkas Sándor, cu *Utazás Eszakamerikába*, Pesta, 1831, retipărită în mai multe ediții, ori Xántos János cu *Levelei Eszakamerikába*, Pesta 1858, au circulat și prin Transilvania și au contribuit la formarea unei anumite imagini dar în mediul sătesc românesc aceste lucrări erau puțin probabil citite. La începutul secolului al XIX-lea, Nicolae Nicolau, profesor și comerciant a tradus cartea lui Claude Buffler, *Geografia sau scrierea pământului*, publicată la Buda în 1814, dar publicul cititor era format doar din studenți, profesori și clerici². Este perioada când apar tot mai multe lucrări germane și maghiare, jurnale de călătorie, descrieri geografice, relatări, etc. și este probabil că cel puțin o parte din ele au circulat și prin Transilvania, în mediul intelectual cel puțin.

Cu toate acestea, în listele publicate de principalele cotidiene românești din Transilvania nu apare nici o lucrare în limba română referitoare la America sau la românii din America. *Gazeta Transilvaniei* de exemplu publică periodic, o dată sau de două ori pe săptămână, reclame cu cărțile ce vor apărea în curând spre vânzare sau

¹ Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj, 1996, p. 154-156.

² Paul Cernovodeanu, *The image of the United States of America as viewed by the Romanians in the 19-th century*, in *Revue Roumaine 'Historie*, tom XVII, nr. 1, 1978, p. 142.

la cele aflate în stoc ale Tipografiei Aurora. Între anii 1890-1910 nu apare nici un titlu de carte în limba română privitoare la America. *Tribuna* din Sibiu publică consecvent listele cu cărțile editate de Institutul tipografic din Sibiu, Biblioteca populară a Tribunei, uneori din Librăria Henric Zeidner (succesor al librăriei H. Dressnandt din Brașov), iar din când în când liste cu cărți din bibliotecile personale, cum este cazul Corneliiei Nicolescu care oferă spre vânzare cărțile bibliotecii lui Emilian Micu, dar America nu figurează printre ele. Nici *Unirea*, foaie bisericească-politică, editată la Blaj care oferă publicului lista cu cărți aflate în depozitele librăriei Diecezane, nu consemnează nici un titlu de acest fel.

Imaginea asupra realului este filtrată prin experiența celui care trăiește realitatea, prin nivelul lui de cultură și educație, prin moștenirea cultural-națională care îl face să acorde atenție sporită unor anumite aspecte și altora nu, și nu în ultimul rând de scopul urmărit.

Imaginea țării străine, a SUA și Canadei³ așa cum apare ea în mentalitatea românilor din Transilvania la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, este rezultatul propagandei desfășurate prin diferite mijloace directe ori indirecte și în cadrul cărora presa a avut un loc important. Ea este alimentată de existența fenomenului migrator, cele două realități împletindu-se în imaginarul colectiv.

Populația era asaltată de multitudinea de mijloace propagandistice: de scrisorile celor plecați sau de relatările celor întorși acasă, de ghidurile turistice, broșurile publicitare, reclame și multe alte feluri de tipărituri răspândite de agenții de emigrare ce colindau satele și orașele ajungând în cele mai ascunse colțuri – cel mai adesea se lucra cu “angajați” locali. Acestea reușeau adesea să trezească atenția pentru că erau bine elaborate și se refereau exact la ceea ce publicul dorea să afle. Adeseori ele cuprindeau declarații ale coloniștilor de succes din SUA și Canada precum și câteva scrisori mai convingătoare, printate în Europa, în țările pentru care erau destinate⁴. Scrisorile citite de preot duminica sau cele publicate în presă ca reclamă, reprezintă partea cea mai precisă și directă de informare. Ele sunt mult mai credibile decât alte tipuri de informații publicate în ziare, pamflete, broșuri, etc. pentru că vin de la persoane cunoscute și dau informații particulare în propria limbă. Din păcate puține supraviețuiesc de-a lungul timpului. În general se păstrează cele selectate anume pentru a fi publicate în presă și care au fost în general mult circulate în rândul satului înainte de publicare. Unele chiar erau scrise cu scopul de a fi publicate. În general ele tind să dea o notă eroică ori un aspect romantic emigrării, încearcă să pună experiența emigrării într-o lumină cât mai bună și să treacă sub tăcere eșecurile, greutățile, neșansele personale, iar perioadele de criză sunt descrise la modul general. Marea lor majoritate tind să idealizeze propriul impact cu societatea și să își privească greșelile ori neșansele cât mai îngăduitor.

³ Întrucât materialul găsit în presă nu face întotdeauna distincție între SUA și Canada, unii autori referindu-se la ele împreună, la realitățile din ambele state, pentru alții America reprezentând teritoriul nord american unde se vorbea aceeași limbă, cea engleză și unde se găseau același tip de relații sociale, același tip de piață de muncă și aproximativ aceleași instituții, am decis să păstrez această linie. Este evident că populația transilvăneană știa prea bine că cele două state erau diferite dar adesea semnatarii notelor de călătorie ori expeditorii scrisorilor care au cunoscut experiența muncii și în USA și în Canada, când se gândesc să ofere sfaturi sau să-și împărtășească experiența prin intermediul ziarelor, folosesc termenul generic de America. De asemenea, călătorii transilvăneni, care la întoarcerea acasă țin conferințe despre experiența lor americană, rareori precizează o clară distincție între USA și Canada. Ei vizitează comunitățile românești de peste ocean din ambele state iar în articolele din ziare, datorită spațiului restrâns, prezintă câteva concluzii despre vizitele și experiența lor pe continentul nord american. Marea majoritate a articolelor ce se referă la America și care prezintă piața de muncă sau “ciudățeniile”, au în vedere continentul nord american. Este greu de făcut o distincție a emigranților transilvăneni și după țara de destinație pentru a vedea experiența lor “americană”, pentru că de obicei, declarau o destinație care nu întotdeauna era cea reală. Cei care emigrau cumpărau bilete până la New York. Aceasta era ruta cea mai populară, iar după anul 1909 era chiar impusă de statul maghiar emigranților (Julianna Puskás, *From Hungary to the United States (1880-1914)*, Budapest, 1982, p. 102) căci acesta încheiase înțelegeri cu agențiile de transport din Fiume care se obligau să verse în vistieria statului un procent din încasări. În consecință biletele vândute erau până la New York de unde apoi, cei ce doreau să ajungă în Canada, se imbarcau în alte vase ce îi ducea în Quebec sau în Halifax. În plus, mobilitatea socială era destul de mare. Plecați la muncă în America, pentru a-și strânge bani în vederea cumăpărării acasă a unei bucați de pământ, o parte dintre emigranți ajung cu timpul la concluzia că după ce au lucrat în industria din SUA și au adunat banii necesari, era mai convenabil să își aducă familia și să cumpere pământ la un preț bun în Canada unde se bucurau de o serie de facilități și libertăți. Alții însă, după o experiență grea în fermierit se mută în USA unde se angajează în industrie pentru a-și strânge banii necesari ridicării unei gospodării.

⁴ Folk Dowering, *European Reaction to the Homestead Act* in: *The Journal of economic History*, 4, 1962, p. 467-468.

Popularizarea acestei atitudini se face prin intermediul ziarelor, iar toate aceste știri contribuie la trezirea interesului pentru ceea ce reprezintă America. Văzând că mai toți cei plecați în America trimit sume mari de bani acasă sau se întorc cu averi frumoase, se ajunge la crearea unei psihoze a emigrărilor, alimentată în unele sate și de existența în prealabil a câtorva emigranți care trimit acasă scrisori îmbietoare, uneori nerealiste; în mintea fiecăruia încolțește dorința de a merge acolo unde putea câștiga un ban mai ușor cu care să-și asigure un trai mai tihnă acasă.

Pentru a putea urmări evenimentele și impactul imaginii propagată de presă în rândul populației, am organizat materialul astfel încât să ofere o perspectivă generală și de ansamblu a Americii și fenomenului emigrațional. Trecerea în revistă a principalelor ziare care s-au ocupat de acest fenomen oferă avantajul unei structuri simple și subliniază faptul că presa publică, în mare, același tip de informație, obținut cam prin aceleași mijloace, preluat adesea din surse indirecte. Chiar în perioada de vârf a fenomenului presa nu a avut corespondenți speciali pe această temă, nu a dezbătut tema în editoriale și nu a elaborat articole dedicate urmării fenomenului emigrațional.

Ca atare, întrucât materialul a fost destul de generos pentru tema noastră dar a reeditat cam același tip de informație, am considerat ca metodă optimă de abordare analiza în ansamblu a principalelor ziare românești din Transilvania, cu o arie mai largă de răspândire. Nu am insistat asupra ziarelor de mică întindere și de scurtă circulație, cu periodicitate întâmplătoare. Cu toate acestea pentru relevanța fenomenului, am considerat important să rețin și unele informații din articole apărute sporadic în ziare de mică întindere, atâta vreme cât aduceau ceva nou.

Nu orice comunicare între membrii unei comunități se poate numi automat activitate publicistică istorică relevantă pentru tema de față, deci nu am pus accent pe buletinele parohiale, reviste de altă specialitate care pomeneau în treacăt de fenomenul emigrațional, sau pe titlurile care au apărut sporadic și care nu au avut un real impact în rândul maselor fie prin tirajul restrâns, fie prin apariția lor episodică, fie prin numărul mic de cititori cărora le erau adresat sau pentru grupuri restrânse de cititori. Chiar dacă au fost generoase ca intenție și scop, acestea nu pot fi privite, din prisma cercetării noastre, ca având un aport important la fenomenul studiat. Prin selecția făcută cred că am reușit să pun accentul pe ceea ce a fost mai important și mai reprezentativ pentru spiritul epocii și pentru rolul și impactul presei în rândul populației românești.

Cercetarea noastră se oprește la anul 1914, an care marchează începutul primului război mondial când, ca urmare a declarării stării de necesitate, emigrația este oficial stopată. În consecință presa românească nu se mai preocupă de acest fenomen.

Drapelul de Lugoj, organ politic național a cărui proprietar editor era Valeriu Braniște și care avea apariție bisăptămânală, miercurea și sâmbăta, și-a propus prin articolul program semnat de Valeriu Braniște din 1 ianuarie 1901 să fie “un organ de publicitate național, independent și strict pe baza programului național de la 1881, [...] care să reprezinte interesele generale românești în mod demn și serios cu energia izvorâtă din iubirea de neam și moșie fără nici o rezervă ascunsă”⁵, ceea ce ne face să credem că atitudinea sa față de emigrarea românească va fi una critică. Acoperea o arie destul de largă de răspândire, Banatul în mod sigur, dar era destinat pentru românii din toată Transilvania și oferea și abonamente în străinătate. Considerăm necesar să punem un accent mai mare pe acest ziar pentru că el a publicat o consistentă cantitate de informație referitoare la emigrarea românească în America de Nord. Ca rubrici permanente menționăm articolul de fond care, pentru o lungă perioadă de timp, a fost semnat de Valeriu Braniște, “Proză scurtă”, “Informațiuni”, “Varietăți”, “Cărți și reviste” înlocuită cu “Poșta edițiunei”. Din 7 februarie 1901 apare pe prima pagină rubrica “Din străinătate”, cu scurte informații despre evenimentele din lume. Ultima pagină cuprinde de obicei reclame, bilanțurile băncilor și institutelor de credit și economii, iar din 1901 și reclame la agențiile de transport naval spre noul continent.

În 14 aprilie 1901 apare prima informație despre emigrarea din Ungaria peste ocean, o scurtă știre de 18 rânduri cu titlul “emigrări cu duiumul” în care se vorbește despre plecarea în masă a naționalităților nemaghiare

⁵ *Drapelul*, 1 ianuarie 1901, p. 1.

din Ungaria și este acuzat șovinismul guvernului maghiar care determină acest exod, faptul că acesta nu face nimic pentru a stăvili valul de plecări. Tonul incisiv al informării este datorat demarării de către guvernul maghiar a unei politici de colonizare cu etnici maghiari în Transilvania.⁶

O caracteristică a acestui ziar este că periodic, la rubrica "Informațiuni" apar statistici cu numărul celor ce au plecat, unele cifre fiind nerealiste. În 30 mai 1901 se spune că "după comunicatele statistice lunare" în luna aprilie au fost eliberate 13.911 pașapoarte pentru străinătate din care 6707 au fost pentru America: din Brașov au plecat 1154, din Trei Scaune 1109, din Târnava Mare 876, din Maramureș 436, din Alba de Jos 318, etc. Este greu de crezut că numai într-o lună au plecat din Ungaria 13.911 oameni în străinătate. În luna februarie 1905 au fost eliberate pe teritoriul Ungariei 34.607 pașapoarte dintre care 26.446 pentru America. Față de luna ianuarie numărul emigranților a crescut cu 10.221 iar față de februarie 1904 cu 25.201⁷. Pentru luna martie 1905 au fost eliberate 27.149 pașapoarte⁸. În numărul din 2 iunie 1905, din Ungaria, fără Croația și Slavonia au fost eliberate 17.525 pașapoarte dintre care 12.229 pentru America⁹. Este greu de crezut că aceste cifre sunt reale. Un calcul sumar arată că în lunile ianuarie, februarie, martie și mai, au fost eliberate în Ungaria (fără Slovacia) 103.667 pașapoarte. Un astfel de ritm, chiar și pentru o perioadă scurtă ar fi dus rapid la o adevărată depopulare a țării. Statistica maghiară arată că pe tot anul 1905 au fost eliberate pentru Ungaria 145.722 pașapoarte. Este puțin probabil că în restul lunilor anului 1905 să mai fi fost eliberate doar 51.055 pașapoarte cu atât mai mult că o analiză a plecărilor pe luni arată că numărul emigranților pe anotimpuri era relativ asemănător¹⁰. Chiar ținând cont de faptul că o parte dintre cei plecați revin acasă și pleacă din nou, îngroșând numărul celor declarați plecați ca emigranți, totuși nu se poate găsi o justificare pentru aceste cifre mari. Într-o altă statistică din 26 februarie 1905 se afirmă că: "de la începutul anului au emigrat la America 55.579 de persoane. Două treimi dintre emigranți sunt austro-ungari adică 37.052 persoane"¹¹. Dacă în lunile ianuarie și februarie 1905 au emigrat din Austro-Ungaria 37.052 persoane, cum este posibil să fi fost eliberate în aceste două luni 58.993 de pașapoarte doar pentru Ungaria singură fără Austria?

În 10 martie 1905 la rubrica "informațiuni" este publicată o altă statistică: "emigrarea din Ungaria la America ia dimensiuni tot mai îngrijorătoare. Săptămâna trecută 4133 emigranți ungureni au sosit la New York, și anume 1430 maghiari, 1654 slovaci, 729 șvabi, 262 croați, 58 români. Dintre români, 8 s-au așezat în statul Pensylvania, 50 în Ohio"¹². Este greu de crezut că în numai o săptămână ziarul Drapelul a avut acces la aceste informații care ar fi trebuit să vină direct din porturile americane și mai mult decât atât, ziarul știa deja, după numai șapte zile de la debarcarea românilor, care și unde s-a așezat !

În 14 martie 1903 ziarul scrie: "Din comuna Satul Nou (lângă Panciova) au emigrat de la anul nou încoace vreo 40 de persoane la America și stau pregătiți să emigreze încă vreo 200 persoane. Mai toate familiile care au mai puțin de 10 jughere de pământ intenționează a emigra. Partea cea mai mare se așează în Regina (Canada). Joi, 12 martie au mai plecat 60 persoane din Satul Nou iar din comuna sârbească Bovaniște 140 de persoane"¹³. Dacă în 3 luni au emigrat deja 40 de persoane și în restul anului probabil că vor mai emigra încă 200 înseamnă că din Satul Nou vor fi plecați în câteva luni un număr atât de mare din populație încât satul avea să fie pustiit. Statistica oficială maghiară din 1899 -1913 arată că nu au existat sate în Transilvania în care numărul de emigranți sa fie atât de mare. În anul 1911 au emigrat de exemplu din tot comitatul Arad 312 români, iar din orașul Arad, 27 români¹⁴.

⁶ Idem, 14 aprilie, p. 3.

⁷ Idem, 29 martie 1905, p. 3.

⁸ Idem, 30 aprilie 1905, p. 3.

⁹ Idem, 2 iunie 1905, p. 3.

¹⁰ Magyar Statisztikai Közlemények. A magyar szent korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899-1913, 67 kötet, Budapest, 1918p. 38, tabel. 22.

¹¹ Idem, 26 februarie 1905, p. 3.

¹² Idem, 10 martie 1905, p. 3.

¹³ Idem, 14 martie 1903, p. 3.

¹⁴ Magyar Statisztikai ..., 67 kötet, Budapest, 1918, p. 63.

În 1 ianuarie 1913 se afirmă că “administrația poștei ungare a publicat statistica banilor trimiși acasă din partea emigranților unguri în America în 1911. Ei au trimis prin mandat poștal, cec și în scrisori 185.309.922 coroane, de 5 ori mai mult decât în 1910”¹⁵. Este cam greu de crezut că administrația poștei ungare putea verifica scrisorile să vadă ce sume de bani sunt în ele; iar cetățenii în mod sigur nu mergeau cu scrisorile la poștă să declare banii trimiși de rudele de peste ocean.

În 23 iulie 1905 se precizează că “în cursul anului 1 iulie 1904 – 30 iunie 1905 au emigrat în America peste un milion de persoane (1.061.659), cu 250.000 mai mult decât în anul 1903/1904 pentru aceeași perioadă”¹⁶. Trebuie să ne manifestăm scepticismul și față de capacitatea aflării în numai 23 de zile a unui număr așa de exact de emigranți spre America și față de faptul că au fost centralizate atât de rapid datele din toate porturile de intrare în America (în cazul în care statistica s-a făcut după sosirile în America) sau din toate porturile de plecare din Europa (în cazul în care statistic a s-a făcut după porturile de îmbarcare).

În ceea ce privește imaginea Americii în ansamblu, ziarul Drapelul a fost mult mai generos ca alte ziare transilvănene în publicarea unor articole pe această temă, precum și a scrisorilor trimise de rudele emigranților sau chiar de emigranți direct din America redacției ziarului. Aici am întâlnit cele mai multe scrisori publicate, iar dacă ținem cont că scrisorile sunt sursa cea mai credibilă în rândul maselor și de faptul că ziarul apare în Banat unde plecările sunt cele mai numeroase din Transilvania în această perioadă, nu este greu să găsim o legătură între informațiile răspândite de ziar și impactul pe care o are răspândirea informației de acest gen în rândul populației.

Odată ce toate reticențele și temerile în fața necunoscutului au fost învinse de mirajul banului și decizia finală a fost luată, săteanul se pregătește de plecare. În general, în coloanele ziarelor nu apar știri privind condițiile de transport oferite de agențiile cărora le făceau, cel mai adesea reclamă. Acestea erau prea bine cunoscute din reclamele făcute direct de agențiile de emigrare. Doar Drapelul publică un material exaltat, de scenă idilică, privind plecarea din portul Fiume unde “pălării și batiste fâlfâie în vânt” rândunele de mare zboară, “liniștit zace marea” iar “oamenii de la bord nu au lacrimi pentru patria părăsită în care li s-a denegat dreptul la muncă. Speranțe umplu pieptul lor, presimțiri vage ale unei bucurii necunoscute”¹⁷. De-a lungul celor 6-8 zile cât durează călătoria, aceștia “la mese lungi șed împreună și gustă plăcerea îndoită: mâncarea și comoditatea de a fi servit. Până când e emigrantul pe bord, e domn. Mulți dintre ei trebuie să se deprindă cu împrejurările neobicinuite. Trei mâncări calde la zi, servite curat, este deja o presimțire a plăcerilor ce îi așteaptă în America. Unii lasă mâncărurile fumegânde și aromatice neatinse. Sunt prea bune. Acești cumpătați se retrag la paturile lor, scot din sacul adus cu ei un șoric de slănină roșu ca sângele de papricată și se ospătesc după obiceiul țerii cu această bucatură delicioasă”¹⁸.

Dacă a crezut știrile din Drapelul, candidatul la emigrare pleacă convins că “în Pennsylvania – stă scris la gazetă – capăt ca lucrător de mine 4\$ pe zi, în Canada capăt chiar pământ degeaba. Asta mi-a scris-o și cumnatul care e de 4 ani afară și trimite [...] bani din greu”¹⁹. El știe de la rubrica “Informațiuni” că “numai omul harnic se poate feri” în America, și citește și despre sumele mari de bani trimiși acasă: “pe baza datelor oficiale ale poștei în anul 1901 s-au trimis din America în comitatul Sepeș suma enormă de 4.865,192 coroane”²⁰. Prin numărul din 1 ianuarie 1913, el aflase că în anul 1911 au fost trimiși în total, prin poșta din Budapesta, 7 milioane coroane, prin Cluj 9 milioane, prin Oradea mare și Timișoara 21 și jumătate de milioane coroane²¹. Era greu de rezistat tentației!

Pentru perioada anterioară anului 1880 presa nu oferă informații, cu excepția cazului lui Deianu, originar din Săcele (Brașov) care a reușit să strângă în New York o sumă de nu mai puțin 18 milioane dolari²² și care este

¹⁵ Drapelul, 1 ianuarie 1913, p. 3.

¹⁶ Idem, 23 iulie 1905.

¹⁷ Idem, 18 noiembrie 1904, p. 1.

¹⁸ Idem, 20 noiembrie 1904, p. 1.

¹⁹ Idem, 18 noiembrie 1904, p. 2.

²⁰ Idem, 12 aprilie 1902, p. 3.

²¹ Idem, 1 ianuarie 1913, p. 3.

²² Idem, 29 martie 1902, p. 3.

oferit drept exemplu de reușită. Dar presa omite să spună că Deianu nu a putut strânge atâția bani din munca în mină sau în fabrică.

Nu la fel de norocoase ca Deianu au fost unele persoane înstărite la ei acasă, – cazul unui locotenent de husari, Bela Tarnocsay, un avocat Dr. Klein și Szalai, un fost procuror, un fost sublocotenent Karlovsky, un fost protonotar Tallian și alții care au ajuns în America chelneri într-un restaurant unde “freacă podini, destupă butoaie” și “cară țimbala țișanilor în cafenea și în sala de mâncare”²³. În noua țară îl așteaptă cel mai adesea o cu totul altă realitate decât cea care a fost oferită de presa de acasă, în cazul în care a crezut în exagerările unor autori. Imaginea lumii noi are în realitate o cu totul altă dimensiune decât cea răspândită de unele scrisori și articole citite înaintea plecării.

El nu găsește nici pâine și unt oferite gratuit de restaurante după cum scrisese prof. Tihamer Turcmányi, și nici nu va vedea muncitori care să consume carne de trei ori pe zi. Nu i se va părea nici că “eftină e locuința, eftin e iluminatul, eftină e chiar și distracția” dar nici că “pentru câțiva cenți își poate petrece așa de bine și omul cel mai sărac, încât își aduce multă vreme aminte cât de bine a petrecut”²⁴. În schimb realitatea este mai dură. Știrile alarmante din presă pot părea, la rândul lor, la o primă vedere, răuvoitoare, cu intenția vădită de descurajare în mentalitatea săteanului atras de mirajul banilor cum a fost cazul celor publicate în Drapelul din 20 octombrie 1907: “e foarte grea viața din America. Acolo muncitorii europeni sunt neconținut în pericol de moarte, lucrul e greu și chinuitor, traiul e scump, sunt foarte mulți cari nu găsesc de lucru. Abia e zi în care să nu cadă muncitori în cazanul de topit fierul. Dacă moare cineva sfâșiat de curelele sau de roțile mașinilor, e scos afară, sângele e spălat și totul s-a sfârșit. [...] În 1907 numeroase fabrici se închid sau își reduc personalul și mâna de lucru necalificată este cea mai afectată [...]. Mii de muncitori se pregătesc să se reîntoarcă acasă”²⁵. Și alții scriu despre aspectele negative. Într-un număr din 1904 Drapelul afirmă că: “un ungurean scrie din America că emigranților le merge foarte rău în America. Mulți sunt trimiși din diferite cauze îndărăt acasă. Muncitorii află cu greu de lucru, oamenii inteligenți și mai greu. Sumedenie de oameni cu diplomă, emigranți în America sufer de foame și ar veni bucuroși acasă dacă ar avea bani de drum. Cine merge în America trebuie să aibă cel puțin atâția bani la sine ca să poată trăi o jumătate de an, în care timp trebuie să învețe bine limba engleză. America a încetat a mai fi izvor de traiu și câștig pentru străini”²⁶.

Pericolele pot fi peste tot și ghinionul îi pândește mai cu seamă pe cei săraci: “acum 4 ani emigrase calfa de croitor Mateiu Muler din Timișoara la America [...]. A lucrat și a pus deoparte câteva parale strânse cu sudoare și se pregăti să plece acasă în Europa. Dar în noaptea de 19 octombrie au intrat în odaia lui niște ucigași, l-au omorât și i-au luat toți banii. Muler era în etate de 32 ani”²⁷.

Din punctul de vedere al semnatarului scrisorii publicată în 21 martie 1912, viața din America înseamnă “o dare înapoi”. Cei care muncesc în industrie dorm “împreună în odăi nearisite, neîngrijite, boale trec ușor de la unul la altul. Tuberculoza pentru aceea bântuie printre românii de aici: unul se îmbolnăvește și doarme luni de zile lângă semenii săi într-un pat și într-o odaie... sifilisul tot așa. Plătesc nevinovații vina celorlalți. [...] Românii răsăriți din coapsa munților Carpați, cari au ținut mii de ani piept dușmanilor, își vor seca – în goana pentru bani puterile, [...] schilozi, prăpădiți, dezvlăguiți, fără putință de a mai munci, se întorc acasă cu câte o năframă cu bănuți mărunți...” ... “Rău de tot o duc cu traiul muncitorii de la drumurile de fier. Duminica vin în oraș de își cumpără de mâncare și mai cu seamă “wiskey” ca să aibă pe o săptămână. Locuiesc câte 40-50 de inși într-un vagon, în care se adăpostesc în timp de ploaie, poate și mănâncă, beau, petrec și dorm unii peste alții, ca vitele. Toamna când lucrările de afară sunt isprăvite, năpădesc asupra orașelor mai mari cu sutele și cu miile, de mai mare mila, când îi vezi atât de zdrențoși și murdari”²⁸.

²³ Idem, nr. 111, 1904, p. 3.

²⁴ Idem, 14 decembrie 1906, p. 2.

²⁵ Idem, 13 noiembrie 1907, p. 3, și 20 octombrie 1907, p. 3.

²⁶ Idem, nr. 23, 1904, p. 3.

²⁷ Idem, nr. 124, 1903, p. 3.

²⁸ Idem, 21 martie 1912, p. 2.

Nu este uitată nici emigrația ilegală. Pentru că tinerii de vârstă serviciului militar nu primeau pașaport pentru emigrare, vor încerca să plece urmând rute ocolitoare, spre porturile din nordul Germaniei sau Olanda, unde controlul nu era așa de strict ca în Monarhie și unde șansele lor de a se strecura printre emigranți erau mai mari. Este cazul celor patru tineri din Făgăraș, N. Bredea, A. Cristeanu, I. Turdeanu, și I. Bolovan care au reușit să ajungă numai până la Odersberg, unde au fost totuși prinși și trimiși înapoi la procuratura din Brașov²⁹.

Alții încearcă să emigreze cu pașapoarte false: “duminică a prins la Mодоș poliția 40 emigranți cu pașapoarte false. În Bogáros au oprit alți 18 pentru că nu aveau nici pașapoarte, nici bani de drum. Patru români din Făgăraș au fost opriți a emigra pentru că nu și-au făcut serviciul militar”³⁰. Se pare că aversiunea pentru serviciul militar este atât de mare încât îi determina pe unii tineri să plece ilegal cu tot riscul presupus.

Cel mai consistent loc acordat procesului emigraționist este ocupat de aflarea cauzelor în vederea stopării sau controlării emigrărilor iar America, cu realitățile ei, reprezintă un model pentru rezolvarea crizelor din Ungaria prin exemplul oferit.

Cel mai adesea cauzele sunt de natură economică: situația economică proastă a țăranului care deține o mică bucată de pământ sau deloc, are datorii pentru gospodărie și nici nu se arată șanse ca pe viitor situația lui să se îmbunătățească.

O anchetă organizată la Budapesta de industriașii de fabrică și preluată de Drapelul de Lugoj în 9 iunie 1907 a arătat că dările grele, aparatul polițienesc din administrație, lipsa de pământ, salariul mic al muncitorilor, ”așa de mic că nu pot trăi”, au fost în general câteva din principalele cauze ale emigrării. În concluzia raportului se consideră că emigrarea nu poate fi stopată nici prin parcelarea moșiilor mari și nici prin dezvoltarea industriei iar rezultatul este că a scăzut îngrijorător “sentimentul moral” și “iubirea de neam”³¹. Congresul de emigrare de la Timișoara deschis cu scopul de a cerceta cauzele și de a lua măsuri de împiedicare a acestora, ajunge la concluzia că în general cauzele găsite au fost de natură economică, morală, socială și politică dar insistă numai pe cele de natură economică: “prin anii 60 și 70 s-a ridicat mult prețul cerealelor și prin aceasta și prețul și valoarea pământului. Țăranii care au cumpărat pământ s-au împrumutat cu dobânzi mari. În anul 1880 deodată a scăzut brusc prețul bucatelor (până acum era mare prețul pământului, bucatelor, dobânzile) iar din prețul recoltelor din 1880 țăranii abia au putut plăti dobânzile mari stabilite anterior. Dacă recoltele erau slabe, țăranii erau disperați”.

Propunerea Congresului pentru Împiedicarea Emigrărilor se referea la soluții ca: “venitul pământului să fie corelat cu sarcinile sau prin micșorarea dobânzilor sau prin creșterea prețului la bucate. 2. Micșorarea dobânzilor și a rentelor. 3. Creșterea prețurilor la vite. 4. Comasările și parcelările să se facă corect”. În final, cauzele prezentate în detaliu ar fi: criza economică, educația greșită, dezinteresarea factorilor politici față de interesele economilor, lipsa de industrie și comerț³². Chiar și în aceste condiții participanții la congres sunt sceptici că lucrurile se vor îndrepta îndeajuns încât să oprească valul emigrărilor.

Când guvernul maghiar începe o politică de colonizări, presa românească intră în alertă acuzând că “guvernul urmărește să înlăture efectele negative ale emigrării prin “colonizări” în Transilvania cu maghiari cărora li se asigură unele facilități legate de biserică, școală și chiar taxe mai mici, fapt care ar slăbi preponderența elementului românesc din această provincie”³³. De acum marea majoritate a presei românești va publica seriale fluviu, cu atacuri contra maghiarizării, colonizărilor și va scrie articole antiemigrație, apelând la sentimentele patriotice și naționale românești.

La sfârșitul secolului XIX și mai cu seamă la începutul secolului XX satele din Transilvania încep să înregistreze un surplus de populație care nu mai poate fi absorbit nici de activitățile agricole locale și nici de slaba industrie din Transilvania. Începe să se creeze o practică din plecarea sezonieră a tinerilor la lucru în orașele mai

²⁹ *Idem*, 29 ianuarie 1903, p. 3.

³⁰ *Idem*, 27 februarie 1903, p. 3.

³¹ *Idem*, 9 iunie 1907, p. 3.

³² *Idem*, 16 august 1902, p. 2.

³³ *Idem*, 30 august 1902, p. 1.

industrializate din Ungaria (este mai cu seamă cazul celor din județele marginii vestice a Transilvaniei) sau spre România (cazul câtorva județe de pe frontiera de est)³⁴. Odată ce începutul a fost făcut, ideea de a pleca și mai departe de casă spre a câștiga mai bine, nu mai pare atât de aventuroasă. De aici și până la a ceda tentațiilor oferite de agenții de emigrare sau celor oferite de exemplul altor consăteni plecați deja, nu mai este un pas prea mare. Dacă mai adăugăm și organizarea economică deficitară a statului, speranțele minime în rândul tinerilor de a-și asigura un trai sigur în viitor, înțelegem de ce rata celor ce emigrează este atât de mare. Din păcate nu mulți români puteau să facă acest lucru. Pe lângă costurile destul de ridicate privind plecarea pentru puterea financiară a multora, se mai adaugă și condițiile impuse de statul de imigrare (examen de sănătate, nivel de alfabetizare, taxe). Ca atare cei săraci, zilierii, servitorii, cei prea săraci pentru a-și putea cumpăra biletul de tren și vapor nu aveau nici o șansă să emigreze. Emigrarea era și atunci pentru cei care aveau ceva posibilități materiale, chiar modeste. Unii dintre ei, mai temerari apelează la împrumuturile oferite de bănci dar și aceasta numai în cazul în care se găsea cineva dispus să gireze pentru el.

Agenții de emigrare, care cel mai adesea erau angajați din rândul populației autohtone pentru a le ști limba și care de obicei erau dintre cei care plecaseră o dată cel puțin în America, erau o altă cauză a plecărilor: “populația cade jertfă agenților de emigrare care îi înșeală și storc bani de la ei³⁵. Și societățile de navigare și au rolul lor în ai convinge pe localnici să le devină clienți; statul canadian a încheiat cu o societate de navigație contract pe 10 ani prin care se obligă să plătească un premiu de 1 font sterling (24 coroane) pentru fiecare bărbat, femeie sau copil să-l transporte din Austro-Ungaria, Germania, Rusia, Scandinavia, Elveția, etc. Nu-i de mirare că populația e mormită de agenții de emigrare spre Canada”. Dar autorul acestor rânduri nu uită să precizeze că nu fac o prea bună afacere cei ce ascultă de agenți pentru că în Canada, “pe om îl așteaptă lucru tare greu și clima pe acolo nu e prietenoasă sănătății, așa încât cei ce emigrează sunt expuși să-și lase acolo oasele și să nu-și mai vadă căminul părintesc, pe frați, surori, rudeni și mormintele strămoșilor”³⁶.

Unii dintre cei care trimit scrisori la ziare în vederea publicării lor încearcă să găsească și soluții pentru criza din Ungaria. În 14 decembrie 1906 este publicat articolul profesorului Tihamer Turchmányi, profesor la gimnaziul de la Lugoj apoi la unul din Budapesta care a făcut o călătorie de studii în America, articol publicat în ziarul *Budapest Hirlep* și preluat de *Drapelul*, în care afirmă că principala cauză a emigrărilor este “posibilitatea de a trăi mai ușor” dar și dările mai puțin apăsătoare, pământ din belșug și lipsa serviciului militar. El susține că acolo, în America, salariile nu ar fi cu mult mai mari, dar că produsele alimentare și hrana este mult mai ieftină. Spune că acordarea de pământ țăranimii nu rezolvă situația din Ungaria pentru că în câțiva ani, din cauza dărilor mari, cei care primesc pământ ajung în aceeași situație “la care au ajuns atâția economi înaintea lor, care își muncesc zilele undeva prin America acum” căci “dacă te apasă dările, degeaba ești proprietar de pământ. Stăpânii pământului îmbucăți vor fi buni ca nou subiect de contribuție și vor ajunge în fine la aceeași soartă la care au ajuns atâția economi înaintea lor, care își muncesc zilele undeva în minele din Pennsylvania”³⁷.

Un altul scrie, după întoarcerea din America că “în restaurante capeți gratuit pâine și unt”, un muncitor mănâncă de trei ori pe zi carne, “aceasta e arma pe care noi nu o putem folosi împotriva Americii. La noi, sporirea venitului e urmată numaidecât de scumpirea neproportională a vieții. Să urcăm la noi plățile la dublu și la triplu, totuși la noi muncitorul rar va avea carne la masă nici chiar în zilele de sărbătoare, pentru că crește în aceiași proporție și prețul cărnii”³⁸.

Din când în când apar ceva informații despre societatea americană cu exagerările de rigoare: “un yankeu pentru că a dat, la el acasă, prietenilor săi o băutură alcoolică a fost condamnat la 25\$ amendă sau, pe alese, la 4 zile închisoare, un altul care a cântat în fața bisericii, în timpul slujbei a fost amendat cu 20\$. Fiecare stat își are

³⁴ Ioan Blendea, *Din Ardeal în America*, Sibiu, 1945, p. 31.

³⁵ *Drapelul*, 27 februarie 1903, p. 3.

³⁶ *Idem*, 26 iulie 1905, p. 3.

³⁷ *Idem* 14 decembrie 1906, p. 2.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

legile și tarifele. Se amendează aceia cari scuipă în stradă fiind tuberculoși sau presupuși ca atari, care se însoară având un defect fizic, tineri care fumează sau care sărută în loc public alte persoane, și adesea în caz de recidivă, pedeapsa se agravează cu câteva zile de închisoare”³⁹. În concluzie în America nu e prea multă liberate, mai bine e acasă! În 28 iunie 1905 se afirmă că “în anul acesta au fost împușcați din greșeală cu ocazia sărbătorilor [ziua de 4 iulie] cam 200 de oameni, mai ales copii. Afară de asta peste 100 copii au murit de spaima pușcăturilor iar vreo 100 au ajuns orbi sau chiori. Răniți au fost peste 20.000 oameni”⁴⁰.

Drapelul de Lugo este ziarul care oferă cele mai multe informații legate de emigrare. Pe lângă articole dedicate acestei teme, pe lângă publicarea unor scrisori, integrale sau parțiale, ziarul face și reclamă agențiilor de navigare: linia franceză cu plecare din Havre, în fiecare sâmbătă, iar din 1906 apar și reclame ale unor companii americane: din luna iunie se anunța cu litere de-o șchioapă că se acordă prin “American Colonisation Company” “7 milioane și jumătate de jughere de pământ în America de Nord”⁴¹.

Cele mai multe informații despre emigrare apar între anii 1903 și 1906 când sunt publicate articole pe această temă, sunt publicate scrisori ale celor plecați și sunt oferite statistici despre emigrare. Din 1907 informațiile pe această temă trec în principal la rubrica “Multe și mărunte” în care li se alocă 3-4 rânduri. Tonul se schimbă: sunt consemnate în special revenirile acasă, trecute în revistă eșecurile. Din 1910 informațiile devin sporadice; nu mai apar nici reclame pentru agențiile de transport. Din 1910 rubrica săptămânală cu statisticile celor emigrați dispare. Nu se mai consemnează nimic despre ei; doar câteva evenimente din USA: negrii au nume de mari personalități istorice ca Lincoln, Washington, procese celebre din USA, descrierea statului american, despre libertățile americane ori câteva aspecte mai deosebite privind viața orașelor americane. Începând cu acest an puținele informații despre cei plecați (3 articole pe tot anul 1910) sunt însoțite de un rând sau două în care emigrarea este dezaprobată și se reproșează faptul că “aceasta [emigrarea n.n.] merge așa înainte săptămână de săptămână și nimeni nu-și bate capul cu asanarea acestei rane adânci a țerii”⁴². Dorința autorului va fi repede îndeplinită căci declanșarea primului război mondial și declararea stării de război va duce la “asanarea” drastică a fenomenului pentru o bună bucată de timp.

Tribuna din Sibiu, ziar care și-a propus prin articolul program să militeze pentru “întărirea conștiinței de unitate politică” și “contra unei păgubitoare consumare de puteri a neamului românesc” prin diferite mijloace, acordă o scăzută atenție fenomenului emigraționist. Scurte informații de tipul “marți dimineață au mai plecat din Iași în America încă 13 israeliți”⁴³, despre emigrarea ungarilor în România, sau câteva date generale despre diferite întâmplări de peste ocean, apar la rubrica “Cronică” ce cuprinde pe scurt, câteva informații de tip diverse. Și acestea sunt rare: anul 1884 are 4 astfel de anunțuri, anul 1885 – 3, anul 1886 – 5, anul 1902 – 6, ș.a.m.d.

În primele două decenii de apariție (1884-1904) articolele mai ample dedicate emigrației sunt preluate din alte ziare ca de exemplu: *Pester Lloyd*, *Osterreichisch – Amerikanische Zeitung*, *Le nature*, *Românul*, *Foiașul poporului*, din care adesea sunt selectate anume informații, traduse și publicate mai apoi în limba română în funcție de scopul declarat în articolul program al ziarului⁴⁴.

În primul deceniu de apariție, cel mai adesea sunt căutate cauzele emigrării ori America este oferită ca exemplu în antiteză cu Austro-Ungaria. Sunt punctate mai ales părțile bune ale Americii care ar putea constitui un exemplu pentru ceea ce ar trebui să se facă și în Ungaria.

Tribuna din 23 decembrie 1884 publică o scrisoare a unui slovac apărută în *Pester Lloyd* și care încearcă să explice de ce emigrează slovacii. Scrisoarea este reprodusă datorită asemănării cu situația românilor: “noi, [slovacii n.n.] emigrăm fiindcă producțiunea câmpurilor noastre nu ne poate nutri. [...] Mulți dintre noi aflăm mai înainte

³⁹ Idem, 29 ianuarie 1904, p. 3

⁴⁰ Idem, 28 iulie 1905, p. 3.

⁴¹ Idem, 24 iunie 1906, p. 4 apare prima reclamă de acest gen.

⁴² Idem, 16 octombrie 1910, p. 3.

⁴³ Idem, 14 septembrie 1884.

⁴⁴ *Tribuna*, 23 decembrie 1884, 3 ianuarie 1885, 18 și 19 septembrie 1887, 4 martie 1902, etc.

ocupațiune laterală în lucrarea pământului – mașinile economice au redus însă această ocupațiune. Unii dintre noi au câștigat din cărăușit - lățirea progresivă a căilor ferate a mai nimic din acest izvor de câștig. Unii dintre noi au aflat de lucru în mine, dar nu pentru mult timp”⁴⁵. Este aceeași situație care se va manifesta nu cu mult mai târziu în Transilvania unde românii încep să-și caute de lucru tot mai departe de casă, să călătorească până la Budapesta ori Viena, spre centrele industrializate ale imperiului în căutarea unui loc de muncă, la început sezonier, mai apoi pentru un timp cât mai lung. Și tot el continuă: “Recunoaștem că în deceniile ultime s-a făcut în Ungaria foarte mult pentru promovarea culturii, dar au început de sus și la noi n-au ajuns aceste năzuințe. În America învățăm mai mult decât am învățat noi și strămoșii noștri în decurs de generații întregi⁴⁶. Libertățile individuale sunt incomparabil mai mari și respectate de cei de la putere: “acolo nici president, nici Congres, ministru de interne, nici guvernatorii singuraticelor state nu cutează a adresa circulare autorităților ca să îngreuneze emigrarea, ceea ce pentru noi înseamnă a ne-o face imposibilă, după cum o poate face aici în Ungaria negenat preanoratul nostru domn ministrul de interne. Acolo fiecare poate părăsi neîmpedecat de nime Statele Unite fără a i se cere pas la graniță, acolo fiecare se poate ferici după fasonul său fără să trebuiască a aparține unei religii <<recipiate>>, acolo așa-numitele lectica și alte compentente stolare nu trebuie încasate cu sila, după cum se întâmplă aici în Ungaria [...]”⁴⁷.

Unele articole pe această temă sunt publicate cu scopul declarat pentru ca cei ce citesc să facă “comparațiuni instructive” între realitățile din țara lor și cele din America⁴⁸. Viața cea bună a Americii este legată de “marea lor libertate, de marea lor neatârnată de care se bucură și în slabele impozite pe care le plătesc, de educațiunea și geniul lor comercial”, de faptul că nu sunt obligați la serviciul militar, toate prezentate în antiteză cu realitățile din Ungaria⁴⁹. Tehnica vine mult în sprijinul obținerii unor venituri cât mai mari căci : “nu există țară unde uneltirea să fie mai perfecționată”, “nicăieri nu se dă mai multă băgare de seamă iuțelii și precisiunii mașinilor unelte sau mașinilor [...] noua mașină înlocuiește imediat pe cea care produce mai puțin bine, mai puțin iute și prin urmare mai puțin ieftin. A pierde timp înseamnă a produce mai puțin iute și prin urmare mai scump⁵⁰. “Noi aflăm aceste libertăți americane ca foarte respectabile și [...] trebuie să spunem că concepțiile noastre de libertate se deosebesc în fundament”⁵¹.

Cu toate acestea, chiar și pe pământul făgăduinței “numai acel lucrător poate pune ceva la o parte care se restrânge pre lângă absolut necesarul [...]. Locuim sub șopru de lemn, ne pregătim noi înșine mâncarea, mâncăm carne de vită și carne de porc sărată (beef and salt-pork) care sunt eftine, acesta e însă un nutriment întăritor, de care în Ungaria numai arareori aveam parte. Whisky și alte băuturi spirtoase, cari în America sunt foarte scumpe ne ating numai sărăcește buzele noastre, puțin tutun e tot luxul nostru.[...] Recunoaștem că în America trebuie să lucrăm cu mai multă putere decât în țara noastră, așa încât [...] n-aveam timp de a ne șterge nasul.[...]”⁵².

Alții sunt chiar mai critici cum este cazul notelor trimise la redacție de Pavel Borzea din Viștea de Jos: “ne pare rău că oamenii noștri nu sunt atât de luminați ca să judece ce scriem de aici căci un om cu minte nu poate să laude America pentru oameni care au moșioară și copii, ci aici este de trăit numai pentru aceia care sunt de tot săraci și vin cu familie cu tot, nu să vie bărbatul să lucreze pentru 300 fl. de drum încoace și încolo și pe lângă aceea subzistența lui aici și cheltuielile familiei acasă și nu e sigur că are ori și ceva de lucru căci iarna șed foarte mulți fără lucru, că nu capătă ... și dacă câte un flecar scrie că are plată bună se iau și oameni care ar putea trăi acasă după aur în vânt, dacă la urmă văd ce au făcut dar e prea târziu. Cine nu e tare lipsit să rămână acasă”⁵³.

⁴⁵ Idem, 23 decembrie 1884, p. 766.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Idem, 3 ianuarie 1885, p. 202.

⁴⁹ Idem, 3 ianuarie 1885, p. 202, 23 decembrie 1884, p. 766.

⁵⁰ Idem, 3 ianuarie 1885, p. 202.

⁵¹ Idem, 23 decembrie 1884, p. 766.

⁵² Ibidem, p. 766.

⁵³ Idem, 4 martie 1902, p. 127.

Vasile Coman din Hașfălău scrie din America că “știm că aici se află deja mii de emigranți de la noi cu scopul de a face câștig și de a-și plăti năcazurile de acasă ca la întoarcere să poată începe o nouă viață. La mulți le-a succedat asta, dar mulți, foarte mulți au dat și de mizerii, așa că împrejurarea aceasta trebuie să contribuie la reducerea emigrărilor și a face ca aceia care vor emigra spre un timp oarecare, bine să cumpănească acest pas înainte de plecare”. Tonul este descurajant “mulți se află în mare mizerie, blestemându-și soarta” și, consideră că dacă cei de acasă ar avea experiența pe care o are el deja din America, “nu și-ar mai duce nasul la bancă pentru a-și înstrăina puțina-i moșioară ori să-și vândă vituțele din jug”. “Până acum au mers foarte bine lucrurile în America .. dar începând de acum înainte mult nu va mai dura fiindcă s-a înmulțit foarte tare lumea, de chiar astăzi sunt mulți de abia își pot câștiga cu ce să trăiască și totuși oamenii nu-și curmă venirea la America din cauză că nu se încred la cele scrise despre împrejurările din America de către cei mai vechi”⁵⁴.

Când este vorba de a scrie ea despre America, fără să facă uz de scrisorile trimise la redacție, *Tribuna* este rezervată. Foarte puține informații aflăm din coloanele ei despre emigrare și încă și mai puține despre continentul american. Exista un singur articol “Istoricul vițelor americane; introducerea lor în Europa și România”⁵⁵, un altul scurt de numai 6 rânduri despre “Alegerile în Statele Unite ale Americii de Nord”⁵⁶ care ar încerca să prezinte timid câte ceva de pe continentul speranțelor celor săraci. Singura relatare ce apare este cea din 18 septembrie 1886⁵⁷, în care un doctor ce a traversat oceanul își descrie, pe parcursul a două numere succesive, experiența avută la bordul vaporului *Le Gascogne* și care este în măsură să descurajeze orice neinițiat, nehotărât sau temător de o călătorie cu vaporul peste ocean.

Cel mai adesea puținele articole dedicate emigrației sunt subordonate politicii de descurajare a ei. Nu este vorba de o încercare de prezentare obiectivă ci de descurajare. Toate articolele pe această temă au un mesaj clar precizat: “nu mergeți în America”! Materiale traduse ori primite la redacție sunt alese cu grijă pentru a răspunde în general acestui obiectiv.

O altă direcție urmărită de redactorii acestui cotidian este selecția materialelor în scopul prezentării America ca model, nu pentru o societate mai bună ci pentru aplicarea lui realităților transilvane, modelul contează: “exemplul ce ne dau statele mari și puternice trebuie să ne servească de povătuitor întru apărarea intereselor noastre”. Și pentru că America, populată de emigranți europeni care i-au adus prosperitatea fără precedent, a decis ca “elementele tulburătoare pentru liniștea publică” ce au intrat în țară și provoacă “desordini, ațâță lucrătorii în contra capitaliștilor” și devin “un ferment care amenință pacea americanilor” să fie oprite a intra, în acest scop adoptându-se o nouă politică emigrațională, *Tribuna* propune, ca luând exemplul de la americani, în Transilvania să se promoveze o “politică purificatoare” și să “oprim și noi năvălirea orașelor și chiar a multor sate de elemente cari sunt un dizolvant pentru societatea românească. Interesele cele mai scumpe ale patriei ne impun să fim neadormiți, să nu tolerăm ca sub pretext de ospitalitate să se încuibeze în neamul nostru acel virus care ar lovi existența națională: oameni fără mijloace de traiu, fără meserie, cei care trăiesc amăgind și înșelând trebuie excluși dintre noi”⁵⁸. De fapt, sub această față a preluării modelului venit dinspre America politica ziarului vizează direct politica de colonizare a maghiarilor în spațiul transilvănean promovată de guvernul de la Budapesta. În următoarele numere din *Tribuna* apar un număr mai mare de articole despre chestiunea străinilor și mai cu seamă în contra colonizărilor.

Gazeta Transilvaniei nu este nici el un ziar prea darnic cu informația de acest gen. Apărut în 1 ianuarie 1839, *Gazeta* are câteva rubrici permanente ce se mențin cu consecvență zeci de ani: articolul de fond, foiletonul *Gazetei*, Știrile zilei; Corespondența *Gazetei Transilvaniei*, Telegramele *Gazetei*, Diverse. Rubrica “Diverse”, alcătuită din scurte înștiințări pe diferite teme alocă din când în când câte o sumară informație despre emigrări.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Idem, 11 aprilie 1890, p. 290.

⁵⁶ Idem, 9 noiembrie 1890, p. 983.

⁵⁷ Idem, 18 septembrie 1886, p. 806, 19 septembrie 1886, p. 810.

⁵⁸ Idem, 21 august 1887, p. 714.

Din când în când rubrica “Știrile zilei” este preferată pentru anunțarea unor noi plecări din Transilvania. În anul 1889 apare, pentru scurt timp rubrica “Din afară” în care sunt publicate câteva informații succinte despre societatea americană “Jubileul lui Washington, America și Turcia, Presidentul Statelor Unite”⁵⁹. Războiul din Africa este dezbătut pe larg zilnic în decurs de aproape un an de zile; apar articole de genul “Traiul din Abisinia”, “Comerțul din Manciuia”, “Palatul lui Knosos din Creta”, “Marele războiu din Asia” apar din când în când; emigrația românilor din Transilvania abia beneficiază de o mică atenție, câteva note despre America și emigrare fiind cam tot ce putem găsi.

Anul 1904 a fost mai darnic. În schimbul trimiterii ziarului în America ori ca urmare a unor donații de carte făcută de ziar ori mijlocită de el, unii membri ai câtorva societăți românești pe cale de organizare din America trimit diferite înștiințări despre ei și viața socială de peste ocean. Pentru că ziarele trimise de Gazetă sunt pentru organizații, informațiile primite de Gazetă se referă preponderent la organizarea acestor asociații românești și la modul lor de funcționare. Ca atare Gazeta nu oferă o bună frescă a fenomenului emigrațional și nici a societății americane; aria atinsă de ea este restrânsă și sumară.

O scrisoare semnată de Ilie Mărtin de la “Reuniunea Vulturul” din Chicago vorbește despre situația economică dificilă a multor români din America. O mare parte din fabrici s-au închis pe termin nehotărât iar unele au redus numărul lucrătorilor lăsând o parte și din românii noștri fără de lucru. “Acest lucru nu a fost numai în orașul nostru ci în toată America. Din 74 membri cari au fost înscrși în decursul anului, 20 s-au reîntors în patrie iar vreo 10 au plecat în alte orașe din lipsă de lucru. În timpul de față mulți oameni de ai noștri pierd timpul în zădar mâncând de-a gata ce au câștigat în alte timpuri, cu muncă grea, sau intră în datorii pe la cunoștințe”⁶⁰. Un anume Otăvoiu semnează în 13 mai 1904 o înștiințare în care afirmă că: “oameni fără de lucru sunt mai aproape în toate părțile cu începerea anului 1904 în foarte multe țări s-a mai redus din leafă. La New York tot sosesc zilnic 5-6.000 imigranți care “vin de la rău la și mai rău”⁶¹. Legea de emigrare primește un studiu aparte. Conform acesteia se urmărea reglementarea transportului, aprovizionarea și controlul aprovizionării vaselor ce transportau emigranți, protecția medicală, problema hranei și a locuirii pe timpul transportului și problema celor ce erau de vârsta stagiului militar și care doreau să emigreze. Mai mult decât atât, legea stabilește prețul билетelor de transport: pentru vapoare care merg cu o viteză de până la 15 mile/oră, prețul unui bilet este de 180 coroane pentru persoane de peste 12 ani, iar sub 12 de 90 coroane; pentru vapoare ce merg cu o viteză mai mare de 15 mile/oră prețul unui bilet era de 100 coroane iar copii sub 12 ani beneficiau de gratuitate. Antreprenorul vaselor care plecau din Fiume era obligat să asigure două mese gratuite pasagerilor. Toate forurile administrative locale erau obligate să afle cauzele emigrărilor din departamentele lor și să propună soluții pentru reglementarea acestora⁶².

În alte ziare ca *Telegraful român* nu se va găsi mirajul pe care îl constituia “țara libertăților și a tuturor posibilităților”⁶³, ci dimpotrivă. George Maior, profesor care a călătorit și el prin America scrie că, în scopul cultivării emigranților într-un oraș a fost înființată o școală gratuită. Poate că autorul a dorit să trezească atenția asupra interesului pentru educație dar relatarea este cam idealizată: “este o școală spațioasă pentru lectură. Sală pentru biliard. Pot consuma oamenii în acea localitate diferite limonăzi, nu însă băutură alcoolică. Pot face băi după plac. Au și cinematograf în care se arată numai lucruri instructive”. După ce a discutat cu un fermier și-a notat că “vacile cele mai bune se vând pe garanță. Farmerul american îți vinde cutare vacă, garantând că dă 28-32 litri de lapte. Cumpărătorul duce vaca acasă fără să plătească nimic. Ține vaca acasă 1 sau 3 zile, cearcă dacă fermierul a spus adevărul. După ce a aflat și s-a convins că spusele fermierului sunt exacte se duce și plătește prețul. Dacă însă nu-i convine, duce vaca înapoi fără nici o supărare”. În edificiul fiecărui club găsești sală pentru restaurant, muzică, cafenea, bărbieri, sală de gimnastică, sală pentru fumat, sală pentru nefumători, sală pentru

⁵⁹ Gazeta Transilvaniei, 11 august 1904, p. 2, 21 septembrie, p. 3, etc.

⁶⁰ Idem, 29 ianuarie 1904, p. 5.

⁶¹ Idem, 13 mai 1904, p. 6.

⁶² Idem, 22 aprilie 1904, p. 5.

⁶³ Telegraful român, nr. 12-14, 1912, p. 2.

citit. "Conducătorul muzicei era un ȕingan jidovit din Ungaria venit cam de 15 ani. Astăzi are nu mai puțin decât 4 automobile"⁶⁴.

Ionel Podea care a scris și pentru *Telegraful român* și pentru *Drapelul* din Chicago, a încercat chiar o scurtă istorie a românilor emigrați în America notând că "în America se află un număr neînsemnat de aventurieri români încă din 1850, dar că au ajuns acolo mai mult din întâmplare decât din voința lor". După el, primii plecați erau din Banat, Sătmăr și Țara Oltului⁶⁵. În urma studiilor făcute și publicate parțial în *Telegraful Român*, el va scoate o carte "*Românii din America*" cu scopul declarat antiemigraționist în care prezintă "fața nevăzută" a emigrării, primejdiile și nenorocirile ce îi așteaptă pe emigranți la fiecare pas.

În coloanele ziarului *Telegraful român* din Sibiu din 1904 sunt publicate aproape în fiecare număr pe ultima pagină, reclame pentru F. Miscler Bremen, care asigură transportul spre America, cu vaporul "Kaiser", cu plecare în fiecare marți din portul Bremen către New York, cu durata de 6-7 zile. Linia Olanda-America anunța cu litere de o șchioapă că face reducere de călătorie și dă posibilitatea oamenilor să aleagă ruta.

Adevărul (glasul poporului), organ al Partidului Social-Democrat din Ungaria, Foaie pentru muncitorul român din Ungaria, apare la Budapesta în fiecare duminică având ca redactor responsabil este Aurel Cristea, și ca prim redactor Petru Ponța.

Informațiile prezentate despre America se bazează exclusiv pe sursele de peste Atlantic și se referă fără excepție doar la situația muncitorilor români, organizarea lor, lupta împotriva capitaliștilor și la "exploatarea crâncenă" pe care o suferă oamenii acolo. În 19 iunie 1904 apare un prim articol despre o grevă "soldată cu 15 morți și 25 răniți de moarte"⁶⁶, în 20 decembrie apare o altă informație despre o catastrofă dintr-o mină unde au murit 600 muncitori⁶⁷, iar în 15 aprilie apar primele informații despre nevoia de organizare a muncitorimii române din America și de ținere a unui Congres al "muncitorimii române conștientă, aflătoare azi în America de Nord" care are nevoie de organizare bazată pe "lupta de clasă". Această muncitorime conștientă trimite acasă printr-un semnatar o înștiințare despre intenția de organizare a primului congres social-democrat român din America⁶⁸. Câteva zile mai târziu, ziarul face apel din Budapesta către românii aflați în America să participe la Congresul Socialiștilor Români din America ce avea să se țină în 4-5 iulie 1912 la Cleveland, Ohio în 27 septembrie⁶⁹. Ultima știre despre America apare în data de 19 decembrie 1913 cu o înștiințare "De la frații din America" în care se vorbește despre reînființarea Cercului Socialist din Cleveland, care dorește să centralizeze și să cuprindă toți românii⁷⁰. Din 1914 nu mai apare nici o informație.

Revista Orăștiei, care apare în fiecare sâmbătă începând cu anul 1895 și este editată de Aurel Popovici Barcianu, publică până la începutul secolului o singură referire în 16 septembrie 1899 în care spune că industrializarea a lăsat oamenii fără venituri obligând-i la înstrăinare și la părăsirea țării în căutare de slujbe: "cel mai bun izvor de câștig îl avea poporul nostru înainte de aceasta în mare parte în urma cărăușitului. Acum, de când cu clădirea de căi ferate aproape pretutindenea și în țeara noastră, acest izvor de venit a scăzut și mulți dintre ȕăranii noștri au fost siliți să iee lumea în cap, părăsindu-și astfel țeara și cată unde-și pâinea de toate zilele prin țeri streine. [...]. Locuitorii din Pianul-român, comitatul Sibiului încă de mai mulți ani încoace au început a străbate acest drum. Asemenea și cei din Sebeș, dintre cari numai săptămâna trecută au plecat vreo 4 familii din cauză că nu-și află nici o preocupățiune"⁷¹.

Solia Sateilor, ziar ce apare în fiecare duminică, începând cu 1 ianuarie 1912, la Cluj, scos de Valentin Drăganu, își propune, prin articolul program să scrie îndemnuri spre o viață creștinească și românească înainte de

⁶⁴ Idem, nr. 33-34, 24 martie 1912, p. 135.

⁶⁵ Idem, 26 ianuarie 1912, p. 1.

⁶⁶ *Adevărul. Glasul poporului*, Budapesta, 19 iunie 1904, p. 3.

⁶⁷ Idem, 20 decembrie 1907, p. 3.

⁶⁸ Idem, 15 aprilie, 1910, p. 2.

⁶⁹ Idem, 27 septembrie 1912, p. 3.

⁷⁰ Idem, 19 decembrie 1913, p. 3.

⁷¹ *Revista Orăștiei*, Orăștie, 16 septembrie 1899, p. 142.

toate. Până la primul război mondial publică doar două articole, din care unul este o scrisoare trimisă redacției de V.E. Moldovan care a locuit 5 ani de zile în America și care cunoaște bine realitățile de acolo: “cel dintâi lucru pe care l-am văzut este că nici acolo nu-i lapte pe râuri, ci numai apă dar nu curată ca pe la noi, ci apă murdară trecută pe la fabrici și prin canale. Porumbei fripți nu zboară în gura omului nici acolo, ci trebuie să muncești ca să-i cumperi scump și să-i frigi”. Descrierea lui este mai aproape de realitate în ceea ce privește viața emigrantului care lucrează zilier sau într-o fabrică: “Traiul e mai scump în America decât la noi. Ca să-ți câștigi hrana, trebuie să muncești mai mult și mai greu [...]. Veți spune că unii oameni au adus cu toate acestea ceva parale de pe acolo. Eu pe de altă parte sunt sigur că dacă ar fi muncit aici atât și așa, ca acolo, ar fi agonisit mai mult, ba le rămânea și cheltuiala drumului.

Acolo se muncește iarna-vara. Lucrezi în fabrici, la năduf, în arșiță, în fum, praf, cu moartea la spate. Lucrezi la canale, cu sapa și roaba, pe vânt și ninsoare, în apă până la brâu. Lucrezi mereau iarna-vara, ziua toată, abia de amiazi ai timp de odihnă o jumătate de ceas. Lucrezi 10 și lucrezi 14 ceasuri pe zi iar plata o primești – pe ceas.

Lucru de vară, la plug, la secerat, la coasă e floare la ureche pe lângă lucrul de acolo. După lucrul de 3-4 ani te spetești ca aici în 20 de ani.

În America plata unui muncitor (zilier) este 1 dolar și 50 cenți pe zi, ceea ce nu face mai mult decât aici 1 floren și 50 creițari. Ce cumperi acolo cu un dolar, poți să cumperi aici cu un floren. Plata unui zilier aici [în Ungaria n.n.] este 1 floren și 50 creițari pe zi.

Dacă însă ar munci aici atât, ca acolo, și același lucru, ar avea mai mult. Dar chiar astfel dacă am face socoteala, vedem că nu prea e de folos să mergi la America. [...] Va spune careva că de ce vin totuși unii oameni și aduc bani? – Da, însă numai unii, precum și aici unii au noroc. Dar cei mai mulți vin pre cum au plecat, numai puterea, sănătatea și tinerețea au lăsat acolo. Am văzut cu durere, că ai noștri muncesc în America mai greu ca vitele, iar aici li rușine să lucreze. Acolo fac trenuri, drumuri, canale de murdării, – iar aici privesc cum se edifică trenul prin comuna lor, dar nu vreau să lucreze, ci râd de bulgarii și italienii aduși de departe la lucru ca să câștige bani frumoși”⁷². În numărul următor el continuă cu sfaturi pentru cei care, neascultând totuși sfatul său, se decid să plece. Le recomandă să nu bea, să nu joace cărți pe bani, să meargă la biserică și să-și economisească banii⁷³. Anul următor apare un singur articol despre “Slavii de miazăzi din America și mișcarea revoluționară în contra monarhiei”⁷⁴.

Gazeta de duminică, care apare începând cu 1904 este ziarul care face cea mai multă reclamă liniilor de transport maritim, în special liniei franceze a cărei reclamă se regăsește și în *Drapeul* de Lugoj. America este prezentată la rubrica “Globul pământesc”⁷⁵; din 1908 apare temporar, o rubrică nouă “Românii în lume” în care se vorbește și despre emigrația românească.

Un spațiu relativ amplu este oferit scrisorii lui Epamininda Lucaciu – care apare și în *Drapelul* de Lugoj – preot care a slujit un timp în Canada și apoi s-a mutat cu enoriași cu tot în SUA, la Aurora. El afirmă că “este o lume cu totul nouă, cu obiceiuri și legi, idealuri nouă”. Principiul fundamental al vieții lor este egalitatea și libertatea deplină a tuturor cetățenilor, dreptul tuturor de-a duce “un trai liber și bun” principii care greu pot fi înțelese de europeni și care au alimentat dezbateri de presă în Ungaria⁷⁶. Într-o conferință ținută la Arad, părintele Lucaciu susține că primii români din America au fost în Winnipeg dar că mai apoi satul lor s-a mutat, cu preot cu tot în North Dakota⁷⁷.

Din când în când apar și aici scrisori trimise la redacție din care sunt publicate cel mai adesea fragmentar. Este cazul lui Ioan Buda care face o descriere îmbietoare a Americii: “mâncările și băuturile încă celea mai bune

⁷² Solia satelor, Cluj, 11 februarie 1912, p. 2.

⁷³ Idem, 18 februarie 1912, p. 2.

⁷⁴ Idem, 14 decembrie 1913, p. 5.

⁷⁵ *Gazeta de Duminică*, 30 noiembrie 1908, p. 7; 23 august 1909, p. 7; 19 octombrie 1908, p. 8.

⁷⁶ Idem, 15 martie 1909, p. 6.

⁷⁷ Idem, 15 martie 1909, p. 7.

le au toți aceia care-s în muncă de toate zilele. Muierile care-s venite aici din țeara noastră, deși acasă n-au avut o năframă bună în cap, acum sunt îmbrăcate ca oricare damă. Lucrul la câmp muierile nu-l lucră, numai în casă, cu principii și ce să ție în casă, acela lucru îl au. Bărbatul din câștigul ce-l are susține toate cele de lipsă. [...] Pe lângă lucrători nu stă nime cu bota la spate, cum stau în țeara noastră jidovii și domnii cei păgâni, care la lucrător îl mână ca pe cal strigând să deie mai iute, deși nu poate de năcazurile și foamea care le suferă; iar de nu face așa îl încinge și de botă. Timpurile sunt foarte bune, bucatele sunt foarte rodite, poamele afară de prune – sunt destule. Fulgerele și trăznetele sunt mai crâncene și mai adese-ori ca la noi. Aerul ca la noi, apa deto”⁷⁸. Cu toate acestea, în aceeași scrisoare, elaborată pentru a fi publicată în presa de acasă, autorul nu recomandă celor din Transilvania să emigreze căci: “și în ziua de astăzi sunt fără de număr oamenii fără de muncă. Prin fabrici e plin și se întâmplă arareori de-i loc gol. Atunci acela poate dobândi locul care are pe cineva să-l recomande la oficiul fabricii, totdată să fie răspunzător pentru el. [...] Ba sunt mulți dintre aceia care s-ar duce înapoi acasă dar nu-și pot câștiga atâta, cu cât să poată plăti vaporul și trenul. Și așa e silit bietul om să sufere în America toate năcazurile”. Dacă nu-și găsesc nimic de lucru, “sunt siliți a umba pe stradele orașului, a strânge bucăți de pâine din coșarca cu gozul, care-l țipă englezii din curte, în care goz sunt țâpate dărăburi de pită care englezii nu o pot mânca. [...] Hainele încă le strâng pe cele țâpate de la alții. Ar fi bine ca bietul om care are din ce să trăiască acasă, să nu-și lease țeara și satul, muiera și pruncii fără să rămâie unde-i, pentru că nici în America nu sunt paralele pe ulițe, oamenii-s destui care-s cu toată familia aici de mulți ani, știu vorbi limbă engleză și totuși n-au muncă de stat”⁷⁹. În februarie 1904 apare un articol scris cu scopul de a convinge oamenii că emigrarea nu este soluția cea mai bună pentru un viitor mai sigur și un câștig mai mare. Țăranii “nu fac bine că se înstrăinează. [...] Și chiar de ajung doară la ceva mai bine, îi omoară urâtul și dorul...”. “N-avem destule vorbe spre a putea convinge pe românii noștri să nu se lase amăgiți de nimenea spre a lua lumea în cap și țara în spate. Rămână ei aici să muncească muncă cinstită și să fie cruțatori că o bucată de pâine și cel mai sărac își poate câștiga în această țară binecuvântată de Dumnezeu”⁸⁰. În anul în care apar astfel de articole, *Gazeta de Duminică* nu publică în paginile sale nici măcar o reclamă a agențiilor de emigrare, acum în perioada de vârf a lor, în timp ce pentru aceeași perioadă, alte gazete oferă spațiu din belșug, ceea ce ne face să credem că o persoană cu putere de decizie din conducerea ziarului a impus o nouă linie față de prezentarea emigrărilor. Este însă posibil să fie vorba și de unul dintre colaboratorii revistei care a trimis materiale mai înverșunate împotriva emigrării, acum, în perioada în care prezentarea fenomenului capătă amploare în întreaga presă românească. “N-avem destule vorbe spre a putea convinge pe românii noștri să nu se lase amăgiți de nimenea spre a lua lumea în cap și țara în spate”. Țăranii transilvăneni “nu fac bine că se înstrăinează [...] și chiar de ajung doară la ceva mai bine îi omoară urâtul și dorul, urâtul străinătății și dorul după țara lor, după satul lor, după neamurile, prietenii și cunoscuții lor. [...] Rămână aici și muncească muncă cinstită și fie cruțatori că o bucată de pâine și cea mai sărac și poate câștiga în această țară binecuvântată de Dumnezeu”⁸¹.

Activitatea din Orăștie, editată de Aurel Munteanu, publică un singur articol pentru perioada 1901-1904, în care sunt preluate datele statistice ale Comisiei de Emigrări din Washington din raportul pe anul financiar 1901-1902 în care spune că au emigrat din Monarhie în SUA 171.989 persoane⁸². Pentru anii următori mai apar scurte informări de tipul diverse în care sunt pomenite, în câteva rânduri, cazuri de emigrări.

Dreptatea din Timișoara a cărui număr prim apare în 25 decembrie 1893, având pentru început ca editor pe Cornel Diaconovich iar ca redactor responsabil pe Valeriu Braniște, publică un articol serial, în trei numere în iulie 1895 în care autorul, protopopul V. Grozescu, descrie viața socială din America în culorile cele mai negre “femeia e gâdele casei și a familiei proprii” căci ea trăiește în lux, nu se mai preocupă de casă și nu mai dorește copii, dar nici bărbatilor nu le mai place viața de familie căci toată lumea aleargă după bani”. În concepția autorului,

⁷⁸ Idem, 16 octombrie 1904, nr. 42.

⁷⁹ Idem, 16 octombrie 1904, 42, p. 2.

⁸⁰ Idem, 28 februarie 1904, p. 3.

⁸¹ Idem, 28 feb, 1904, p. 3.

⁸² Activitatea, Orăștie, 8 ianuarie 1903, p. 3.

toți sunt sclavii dolarului și a câștiga avere e deviza tuturor, fie și cu “pierderea onoarei”. Nici servitoare nu se mai găsesc căci nimeni nu vrea să lucreze ci “toată creatura vrea să fie doamnă”. Cauza constă, după autor, în “nestatornicia caracterului”, în concepția spirituală și în educația greșită. Autorul declară convins că populația americană degenerază și “toate rasele transplantate aici merg la decadență”, că în final societatea americană “e o societate decăzută”. O faptă mișească are acolo admiratori, “un șarlatan care a defraudat nu pentru faptul lui e condamnat ci pentru că a luat dinaintea nasului lor milioanele de dolari”. Egoismul și mania de câștig ce caracterizează întreaga societate explică multe dintre excentricitățile de acolo “astfel sunt nesațiul lor în mâncare și beaură, în joc și în corupția morală”.

Totuși, poate nevrând să fie prea categoric, autorul recunoaște că există și ceva bun acolo, că “familiile cele adevărate se regăsesc doar printre fermieri” care “prin sânguință și morală și-au păstrat ambițiunea morală”. În schimb omul din oraș e ipocrit, corupt, decăzut, dar “farmerul american” sau agricultorul e mai inteligent. Doar cei care și-au păstrat caracterul de agricultori rămân cinstiți în America.

Mai există ceva părți bune prin America, trebuie să recunoască autorul, căci altfel nu s-ar explica de ce emigrează atâtea lume, și “acest morav e lucrul fără oboseală pe care noi românii cu greu îl putem însuși”.

Problema libertății însă, este privită în cu totul altfel decât de alți oameni de cultură. El recunoaște că această parte de lume s-a organizat pe baza egalității, libertății și frățietății. Dar această deviză s-a dovedit a fi numai “niște fasoane goale, pentru că omul nici când va fi, nici că a fost cândva egal, [...] pentru că omul civilizat se recunoaște pe sine liber, însă, în realitate el este sclavul prejudecăților lui culturale, idealizându-se pe sine a fi liber. Dar el e robul vieții sociale cu toată stratificarea ei. [...] Harapul american era mai liber pe când era sclav decât azi când e sclavul pământului și al capitalismului”⁸³.

Deșteptarea, ziar social și economic publicat în Brașov de către T.V. Păcățianu începând cu 19 ianuarie 1905 și care apare odată pe săptămână, publică informații generale, primite de la cititori și ca atare foarte variate în tematică. În iunie 1905 este publicată o scurtă informație despre clădirile din America prin care autorul a vrut să sublinieze hârnicia și stilul inovator american care e de lipsă în Europa “[ei, n.n.] au trecut de mult de faza în care se găsește majoritatea clădirilor europene” căci acolo este “un vârtej permanent de dărâmări și reclădiri” unde locul construcțiilor de cărămidă a fost luat de cele de oțel care se înalță pe 15-30 etaje”. Este subliniată munca eficientă și constantă, uneori aceasta fiind idealizată: “muncitorul american nu are a se teme de călduri vara și nici de frig iarna. Vara lucrătorii lucrează cu toții voioși pe timpul cel mai călduros, fumându-și țigara la aerul răcoros adus de aripele ventilatoarelor, iar iarna la aerul cald adus prin țevile caloriferelor care răspândesc căldura de la enormele căldări cu aburi așezate în pivnițele caselor pentru producerea electricității, mișcarea ascensoarelor, scărilor rulante, sculelor de lucru, etc.”. În consecință America are “ascensori multipli [într-o singură clădire, n.n.] care merg de 6 ori mai repede ca în Europa”, în câteva secunde te găsești urcat sau scoborât la orice etaj”, casele au “enorme culcușuri” ca străzile, sunt spațioase și confortabile⁸⁴. Munca eficientă și constantă este răsplătită cu produse eficiente și de durată, ne lasă autorul să înțelegem.

După o lună este publicată integral o corespondență primită din America de la un abonat al ziarului, I. Postovar aflat acolo, – este probabil că ziarul ajungea și pe noul continent – în care acesta declară că, “atras de masa de emigrări a românilor din Transilvania m-am hotărât să încerc și eu a face o săritură prin lume și nu mi-a trebuit mult să mă trezesc în America”, unde toți își pot găsi de lucru, unde sunt cei mai practici oameni din lume și populația se ajută la nevoie. El oferă câteva sfaturi celor care sunt hotărâți să facă acest pas: “toți aceia care ar dori să vină în America trebuie să aibă cât de puțin cunoștință de limbă germană, să fie apt de lucru, să nu treacă peste etatea de 46 ani, să fie cât se poate de sănătos, să nu sufere de boale de ochi, să nu plece fără adresă de la cineva, să nu spuie că este angajat la lucru, să aibă bani la dânsul cel puțin 30 fl. la sosirea lui la portul de debarcare”⁸⁵.

⁸³ *Dreptatea*, 18 iulie 1895, 149, p. 2 și 26 august 1895, 180, p. 6.

⁸⁴ *Deșteptarea*, ziar social și economic, Brașov, 29 iunie 1905, p. 3.

⁸⁵ Idem, 27 iulie 1905, 28, p.3.

Unirea, foaie bisericească-politică editată la Blaj, publică în 1907 în Foița ei un serial de 4 numere, semnat de preotul E.V. care și-a propus să studieze chestiunea emigrării în America, și ca atare, a pornit în călătorie din Fiume spre Palermo, reconstituind experiența plecării emigranților. El a plecat cu vaporul societății regale britanice Cunard, cu numele “Ultonia”, care ducea aproape 1900 emigranți din Ungaria îmbarcați în portul Fiume, între care autorul descoperă cel puțin 200 români, toți bărbați “în floarea vârstei și în putere” și doar două femei care se duceau la soții lor din America chemate de aceștia⁸⁶.

În timpul călătoriei autorul a încercat să afle cauzele emigrării, stând de vorbă cu călătorii de pe vapor. El a ajuns la concluzia că există câteva cauze principale care determină emigrarea în America, cauze pe care le-a clasat după importanță în: 1. Câștigul financiar; 2. Datoriile de acasă, 3. Propaganda; 4. Agitațiile socialiștilor care afirmă că în America drepturile muncitorilor sunt respectate nu ca în Ungaria, și 5. Reclamele firmelor de emigrare care câștigă substanțial din transportul emigranților. La baza tuturor acestor cauze stau informațiile oferite de presa tipului prin care lumea ajunge în contact cu viața americană.

Principala cauză, declarată de trei sferturi dintre emigranți, este legată de un câștig mai mare “toți pleacă cu gândul de a-și agonisi o stare mai bună, o sumă oarecare ca astfel la zile de bătrânețe să aibă cu ce să se susțină”. Încercând să facă un simplu calcul, autorul afirmă că “în America cel mai amărât muncitor, care n-a învățat nici o meserie, câștigă pe zi – vorbesc anume în sume mai mici – un dolar, adică 5 coroane. Dar altul câștigă 2-3 dolari, unii ajung chiar și la 4-5 ceea ce face 10-12 floreni pe zi. Asemenea câștig la noi nu se pomeneste. Nu e vorbă, în timpul din urmă și la noi s-a scumpit lucrul și uneori poate câștiga un bărbat harnic și 3,4 chiar și 5 floreni. Dar necazul e că prețurile aceste sunt extraordinare. Zile de aceste de lucru, plătite bine, poate avea un lucrător 20-30 pe an. În cealaltă parte a anului variază prețurile între o coroană și 2 până 3. Din contră în America un muncitor harnic poate primi de lucru un an întreg la același salariu. În plus, mâncarea, chiria caselor, cheltuielile zilnice sunt chiar mai mici ca acasă, în Europa. În plus în America românii se asociază, plătesc în comun chiria ori alte lucruri necesare traiului ceea ce face ca cheltuielile de persoană să fie și mai scăzute. Important este faptul că în America slujbele se găsesc ușor, se pot menține pe perioade lungi de timp ceea ce face ca veniturile să fie constante și sigure, spre deosebire de situația de acasă când o slujbă bine plătită este nesigură în timp, variabilă și rară. Acest fapt se datorește existenței a numeroase fabrici și mine peste ocean pe când în Imperiu există puține dintre acestea căci majoritatea lor nu pot trăi fără subvenții și sprijin de la stat.

O altă cauză a emigrării o reprezintă datoriile numeroase pe care le au sătenii acasă și pe care nu le mai pot acoperi din alte împrumuturi.

Un alt emigrant din Torontal care avea acasă 10 jugăre de pământ, casă și grădină, le-a dat în arendă cu 350 florini pe an înainte de a pleca în America, căci era dator la bancă și nu-și putea acoperi ratele din ceea ce câștiga. Cu venitul din arendă – socotea el – își va acoperi ratele la bancă iar cu ceea ce va câștiga în America va putea trăi liniștit la întoarcerea acasă o bună perioadă de timp. Un altul povestește despre primele două experiențe ale lui în America când a strâns bani să-și cumpere casă și pământ, și acum pleca a treia oară pentru a-și cumpăra la întoarcere vite și instrumente agricole.

Mare parte dintre emigranți plecau la cunoștințe, la frați, veri, vecini, cumnați, etc., care au scris acasă despre viața și avantajele oferite de America⁸⁷.

Controla, al cărui prim număr apare în 31 martie 1895 și are o periodicitate de două ori pe săptămână, joia și duminica, este un “organ poporal și neatârmat” condus de Ion V. Bârcian. Marea majoritate a informațiilor despre emigrare sunt axate pe aflarea cauzelor care determină exodul și eradicarea lor. Criticând informațiile deformate care ajung în lumea satului ea propune ca: “Binele cel mai mare s-ar face poporului dacă agenții de emigrare ar fi făcuți odată neputincioși aici la noi cari spun sătenilor și așa necăjiți, că America-i un pământ așa de bun încât de trei ori ară oamenii pe an, cartofii cresc fără de ai semăna, că pământul se împarte pe nimica, că de

⁸⁶ *Unirea*, foaie bisericească-politică, Blaj, 25 mai 1907, p.1-2, 1 iunie 1907, p. 1-2, 8 iunie, 1907, p. 1-2.

⁸⁷ *Idem*, 15 iunie 1907, p. 102.

dare nici vorbă nu-i. Și țăranul își vinde toate acareturile și singur, ori cu soția și pruncii ia lumea în cap, pentru ca ajungând în America partea cea mai mare din ei să nu capete de lucru și să flămânzească, căci banii câți i-a avut, i-a păpat agentul. Pe alții iarăși îi înșeală cu minciuna că în America se împarte pământ pe nimica și bieții oameni se lasă seduși de agenți”⁸⁸.

Din a doua jumătate a secolului XIX, imaginea asupra Americii de Nord devine tot mai realistă. Se punctează din ce în ce mai mult pe libertatea economică și pe importanța agriculturii. Cu toate acestea visul a persistat printre sute de români care, la începutul secolului XX, au visat să plece sau chiar au și plecat. Emigrarea în masă se finalizează cu revenirea acasă a unui mare procent din ei iar acest lucru duce la un contact strâns cu realitățile americane prin intermediul celor care reîntorși povestesc propria lor experiență. Alții trimit scrisori acasă, familiei sau chiar direct ziarelor cerând publicarea lor. Ele contribuie la alimentarea imaginarului prin adăugarea de “straturi succesive”, prin experiența altora. Pentru că conținutul imaginarului îl reprezintă experiența umană combinată cu reprezentări ale sensibilității, imaginației, dorințelor și instinctului, nu putem vorbi de o reală percepție a realităților americane de către emigranți, în general existând două bariere: una este că emigranții în general erau muncitori manuali și se angajau în mine sau fabrici și universul lor de înțelegere și cunoaștere era mai restrâns și 2. Există o barieră de limbă care îi face să trăiască izolați în comunitățile lor etnice, deci nu au acces la o suficientă informație. Cu aceleași probleme se confruntă și intelectualii care, în vizită prin America de Nord, au ocazia să vadă o anumită față a Americii, cea accesibilă turistului, călătorului care, în goana trenului, își notează impresiile. Cu timpul dezvoltarea comunicațiilor, transporturilor, mass-mediei au contribuit la lărgirea orizontului dar cu toate acestea stereotipiile și clișeele despre SUA și Canada au continuat să existe.

Visele și noțiunile despre America nu puteau influența la nivel larg modul de viață al populației; consecințele pot fi mai mult personale, de speranță, afectând în principal mai mult viața individuală a persoanelor dar rar o națiune. Imaginea propagată prin presă, chiar dacă s-a dorit a fi una informativă ori stimulatorie pentru îmbunătățirea vieții prin modelul oferit și “rețeta de succes”, nu a avut impactul scontat. America devine modul de rezolvare a problemelor financiare ale celor săraci ori ambițioși, soluția fiind emigrarea temporară sau definitivă – pe când lumea satului rămasă acasă își continuă modul de viață moștenit, acesta putând fi influențat doar de schimbările sociale petrecute în imperiul dualist. Modelul oferit de America nu se înrădăcinează în mentalitatea satului transilvănean: “America este America, este altceva, iar noi suntem noi!” iată cum este sintetizată alteritatea. La nivelul imaginarului America este locul unde “toată creatura vrea să fie doamnă” și domn, este mai aproape de Germania și alte țări occidentale; satul transilvănean ancorat în tradițiile sale nu renunță la țăranii strămoșești pentru pantalonii nemțești. Săteanul transilvănean se delimitează de “ei” americanii; este interesat doar de câștigul ce îl oferă America, de șansa ca într-un an sau 3 să câștige suficienți bani ca apoi să revină acasă cu o mică avere⁸⁹.

Orice imagine decurge din conștientizarea unui “eu” în raport cu “celălalt”, a unui “aici” în raport cu “acolo” ori “altundeva” iar presa își are rolul ei în a alimenta imaginarul. Imaginea este rezultatul conștientizării diferenței între două culturi și civilizații care generează un ansamblu de idei și sentimente reale sau mai puțin reale, închipuite și prevăzute asupra străinului sau a unei regiuni străine. Doar contactele personale pot duce la delimitarea realității de imagine – condiție pe care o pot îndeplini doar cei care emigrează dar acestea erau subiective, părtinitoare și parțiale, filtrate de memoria selectivă sau de trecerea timpului ori de interesul urmărit. Cel reîntors acasă, devenit “americanul” în satul lui, devine subiectul conștientizării diferenței între cele două culturi, adesea un marginalizat care trăiește între lumea pe care a părăsit-o și cea în care s-a reîntors, dar cu condiția să fi stat suficient de mult ca să revină acasă cu trăsături de comportament “americanizate”.

Imaginea Americii preluată de mase, va fi foarte curând o sursă folclorică; nu a avut nevoie de o “durată lungă” a istoriei pentru a se forma și răspândi în lumea satului. Atracția câștigului și a minunățiilor americane are un impact prea puternic creând o adevărată “febră”. Acest lucru arată receptivitatea și interesul populației dar

⁸⁸ Controla, 56, X, 31 iulie 1904, p.1.

⁸⁹ Pentru mai multe amănunte vezi studiul: Ph. Mosely, Lumea psihologică a unui “american” din Șanț, in: Sociologie românească, an I, nr. 7-9, iulie-sept. 1936.

numai la nivelul imaginației în cazul celor rămași acasă. Chiar dacă numai o mică parte din cei care ar fi dorit să ajungă în America au și plecat, interesul față de oferta făcută de această țară a cuprins pături largi de populație.

Presa la început a fost reticentă față de emigrație, apoi când fenomenul a căpătat amploare se va apleca asupra lui, dar nu prin studierea și cercetarea fenomenului, ci prin publicarea scrisorilor și rapoartelor venite de la corespondenții de acolo, de la cei care doreau să informeze publicul despre experiența lor personală.

Până spre 1900 presa a fost puțin preocupată de acest subiect; între 1900 și 1910 sunt publicate cele mai multe informații despre românii de peste ocean și despre societatea americană. Regimul apariției informațiilor referitoare la emigrare în presa românească din Transilvania poate fi caracterizat prin circulație restrânsă, debutul unor rubrici serial și apoi frecvențele întreruperi ale lor, publicarea scrisorilor fără comentarea lor și selecția scrisorilor după impactul avut în rândul populației.

După 1910 interesul se reduce iarăși, pentru ca din 1914 să nu mai apară nici o referire. Aceste oscilații se datorează faptului că până în 1900 plecaseră deja un număr de români care încep de acum să trimită bani acasă ori să revină cu bani pentru a-și cumpăra pământ și case; astfel știrea despre realizările lor se răspândește, corespondența este tot mai bogată și începe să ajungă la redacțiile ziarelor. Între 1904-1909 emigrația din Transilvania atinge chiar cote alarmante în concepția editorilor; în plus știrile despre criza economică din America ce îi afectează pe emigranți sunt tot mai numeroase. În consecință ziarele publică materiale informative despre situația economică grea de peste ocean și sfătuiesc populația să stea acasă. După 1910 emigrarea scade vizibil, scade deci și interesul ziarelor, cu atât mai mult cu cât alte evenimente politice captează de acum grija editorilor. Din 1914 nu mai apar informații despre emigrare în nici un ziar; odată cu declararea stării de necesitate emigrația este interzisă oficial.

Cea mai mare parte a informațiilor din ziare sunt obținute din surse indirecte, din scrisorile, relatările și informațiile trimise de cititori ori de diferite organizații de peste ocean. *Drapelul*, *Tribuna* și multe altele fac periodic apeluri la populație să trimită la redacție scrisori sosite din America; altele publică dările de seamă și de activitate a diferitelor organizații de români emigrați. *Drapelul* și *Gazeta Transilvaniei* primesc periodic astfel de informații de la românii de peste ocean în schimbul expedierii gratuite din țară a ziarelor ori a altor publicații românești. Din când în când sunt preluate articole apărute în ziarele maghiare ori germane de unde se preferă cel mai adesea notele de călătorie ori relatarea experienței unui om de cultură ce a vizitat noul continent.

Informațiile din ziare nu sunt contradictorii; se completează reciproc alcătuind o adevărată frescă, adeseori viu colorată a fenomenului emigraționist. Putem urmări întregul proces, de la cauze și factorii de influență, la obținerea pașaportului și la călătorie, de la speranțele cu care se pleacă, la realitățile întâlnite la destinație, de la legislație și până la încălcarea ei, de la situația economică la plecare până la cea de la venire, ori de după câțiva ani, de la modelul american până la propunerile de aplicare a acestuia în Transilvania. Mai dărnă sau mai puțin dărnă în informațiile oferite, cu corespondenți plătiți ocazional ori cu studii primite gratuit, cu scrisori publicate ori cu menționarea unor simple statistici, presa a fost un important mijloc de informare a populației și a contribuit la formarea unor imagini mentale, chiar dacă sub forma clișeele. Coroborată cu alte surse, informația din ziarele epocii este o sursă de creare în timp a unui folclor specific în care “americanul”, românul revenit acasă cu pantaloni și pantofi nemțești, vorbind în altă limbă, este centrul.

Anunțurile ziarelor despre numeroasele familii, zeci și zeci care își părăsesc satele pun pe gânduri populația, trezesc interesul. America devine un cuvânt care îmbată pe mulți.

Una dintre principalele preocupări ale celor care scriu despre emigrare este legată de înțelegerea cauzei fenomenului pentru a putea rezolva și controla fenomenul emigraționist. Ca atare după ce presa găsește explicațiile cele mai probabile încearcă să tragă semnalele de alarmă pe care ea le consideră necesare. Pornind de la cauze ea stabilește disfuncțiile statului maghiar și a societății în ansamblu și propune soluții și măsuri. Disfuncțiile sunt subliniate și prin punerea în antiteză a sistemului socio-politic și economic american față de cel din Ungaria, prin oferirea de modele și exemple. În general cauzele emigrărilor sunt de natură economică. Românii care emigrează în America până în anul 1914 o fac din motive economice. Cei care au motive politice ori religioase preferă să treacă granița în România.

Cea mai ilustrativă dovadă o reprezintă faptul că scrisorile emigranților nu fac referiri la altceva decât la situația economică bună, la șansele de câștig și la nivelul de viață din America, la avantajele financiare și economice oferite de lumea de peste ocean.

Ziarele sunt conștiente că rolul lor în stoparea fenomenului este relativ; dorința de câștig a oamenilor este mare. *Gazeta de duminică* recunoaște că ceea ce nu a putut face statul maghiar prin încercările de controlare și limitare a emigrației, ceea ce nu a reușit să facă presa când și-a propus asta, a reușit să facă criza economică din USA, ea fiind singura care a putut să-și impună, într-o oarecare măsură, voința. Atâta timp cât veniturile în țară erau mici, când nu exista o industrie capabilă să absoarbă forța de muncă excedentară, emigrația nu putea fi stopată. Acesta a fost și cazul Europei Occidentale cu 100 de ani în urmă și este și cazul Imperiului Austro-Ungar în secolul XIX și începutul secolului XX. Chiar dacă ziarele au publicat informații despre cei care se întorc, despre cei care nu aveau de lucru în America, săteanul crede numai când vede cu ochii lui; astfel că mult timp după declanșarea crizei din USA țărani încă emigrează, și abia când sporește valul de reîntorși acasă localnicii încep să dea crezare știrilor din ziare.

Pentru ca imaginea asupra Americii să prindă contur în ochii transilvăneanului, trebuie să existe 3 elemente: 1. oameni dispuși să plece, care vor să-și lase totul, să vândă totul pentru a pleca și care la întoarcere să își relateze experiența, să revină cu dovada faptelor; 2. țara unde să meargă și care să le permită să se așeze, care să ofere un contrast suficient de puternic cu realitățile de acasă, să fie diferită; 3. Argumente convingătoare care să-i determine să se ducă. Fenomenul în cauză a îndeplinit toate cele trei condiții, acest lucru explicând poate și extinderea lui.

Conform statisticilor între 1899 și 1913 au emigrat cele mai multe persoane din Transilvania și această perioadă corespunde și cu apariția primelor legi și reglementări riguroase maghiare referitoare la emigrări. La început numărul ridicat de emigrări este dat de nivelul economic scăzut; din 1905 însă, când se înregistrează o creștere economică substanțială, atât în sectorul agricol cât și în cel bancar emigrarea este pusă pe baza unei psihoze pe plan național conform căreia fiecare persoană care a emigrat în America se realizează cu multe șanse de reușită. Pe de altă parte emigrarea a devenit mult mai ieftină și mai sigură comparativ cu anii precedenți. Micșorarea nivelului emigraționist nu ține cont atât de situația economică și financiară a Transilvaniei cât de perioadele de avânt economic sau de crize din America care scade numărul locurilor de muncă și face ca numărul celor ce se întorc în țară să crească⁹⁰.

Răspândirea informațiilor că în lumea nouă fiecare individ putea avansa financiar prin propriile merite, prin propria muncă și nu prin avantajele de familie (moșteniri, condiție socială, etc.) îi face pe românii din Transilvania receptivi la știrile ce vin prin propagandă. Visul acesta îi face pe mulți să creadă că prin forța lor proprie și prin munca lor pot izbândi în viață și că dezavantajele familiale moștenite nu vor trece de la o generație la alta iar urmașii lor vor beneficia de șanse mai mari. Cu toate greutățile pe care le vor întâmpina pe noul continent, ei vor scrie casă că o duc bine, îndemnându-i și pe alții să îi urmeze, iar presa va continua să numere cu zecile pe cei care emigrează cu speranța într-o viață mai bună.

⁹⁰ Mahiar statistikay..., vol 67, p. 16.